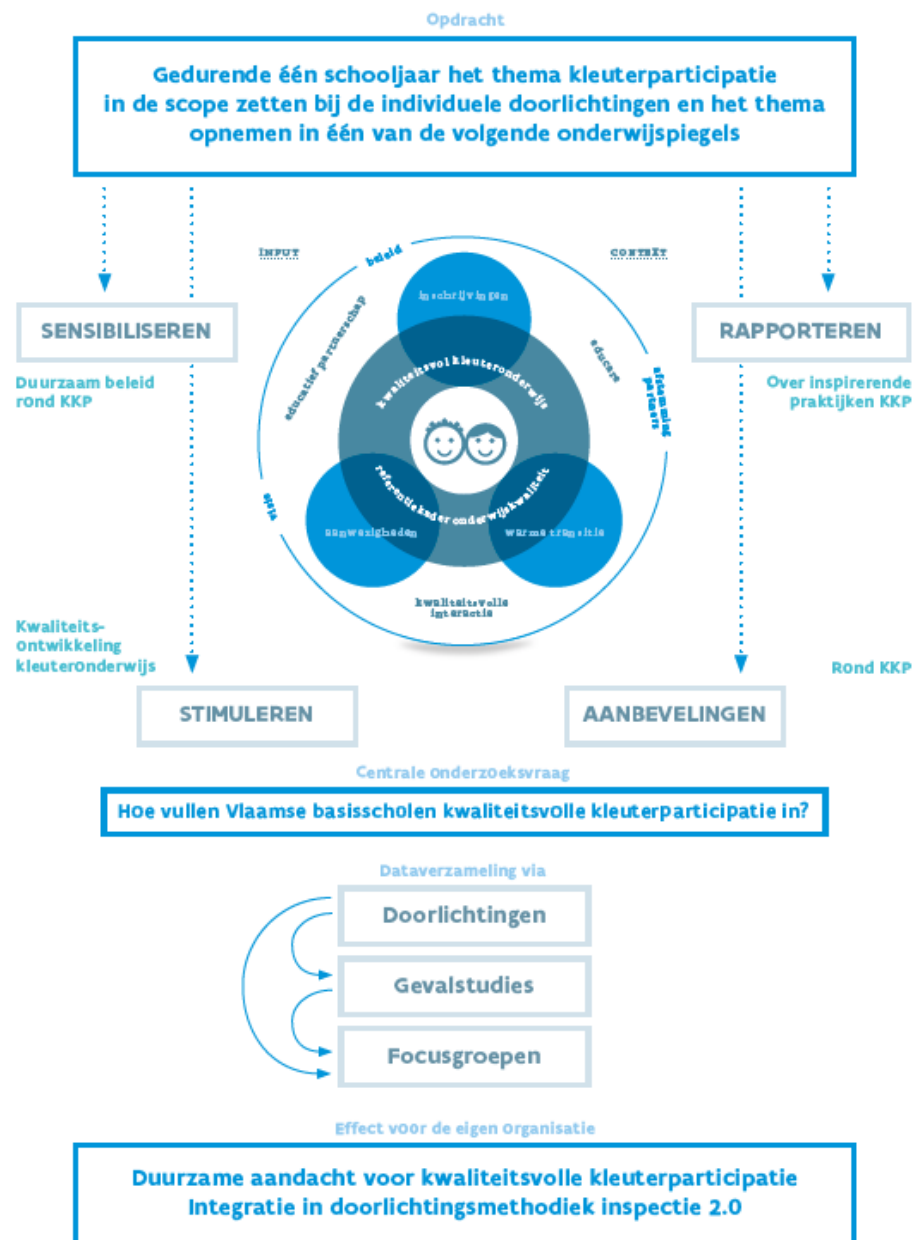

Kwaliteitsvolle kleuterparticipatie:

Een onderzoek en een bron van inspiratie

1. EEN ONDERZOEKSRAPPORT

‘Kwaliteitsvolle kleuterparticipatie: een onderzoek en een bron van inspiratie’!

1. Leeswijzer
2. Legitimering en visie op het onderzoek
3. Theoretisch kader
4. Onderzoeksmethode
5. RESULTATEN
  - *Resultaten per hefboom voor gewoon baou*
    - *Uit de DL*
    - *Gevalstudies*
    - *Reflecties uit de focusgroepen (+ resultaten DL & gevalstudies)*
  - *Verdere analyses: verbanden met schoolkenmerken en schoolprofielen*
  - *Bubao: verkennende resultaten + gevalstudie*
6. Conclusies en aanbevelingen
7. Tot slot: omdat kleuteronderwijs belangrijk is...
8. Bijlagen (visuele voorstellingen, kleuterbrillen, richtvragen, programma focusgroepen...)

2. EEN POSTER THEORETISCH KADER

A. Conceptcirkel:

- 6 hefboomen en 16 bepalende factoren

B. Tips en aanbeverlingen:

Gebaseerd op:

- Gesprekken met leraren
- Casestudies
- Focusgesprekken
- Klankbordgroepen

Meer info over de conceptcirkel?

<https://www.onderwijsinspectie.be/nl/onderzoek-kleuterparticipatie>

Samen werken aan een kwaliteitsvolle kleuterparticipatie!

TIPS

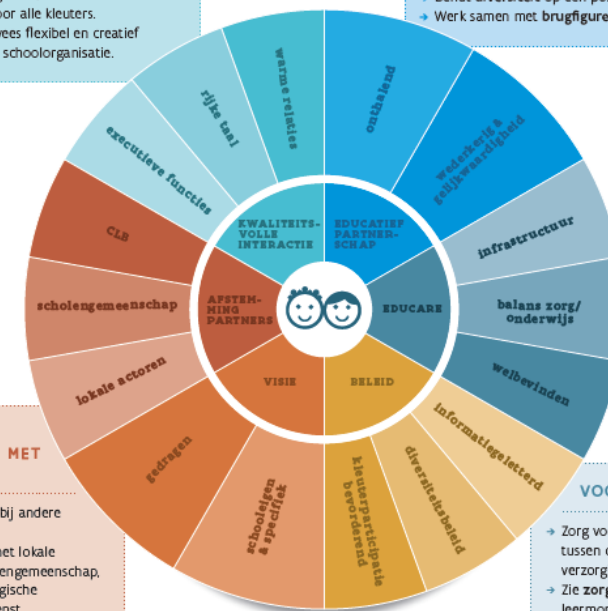
VOOR KWALITEITSVOLLE INTERACTIE!

- Plaats de **kleuters centraal**, niet de activiteit.
- Speel in op de **ontwikkeling** van jouw kleuters en stimuleer hun **zelfsturing**.
- Zorg voor een **rijk taalaanbod** en veel spreekkansen voor alle kleuters.
- Durf **loslaten**, wees flexibel en creatief in jouw klas- en schoolorganisatie.

TIPS

VOOR EDUCATIEF PARTNERSCHAP!

- Spreek de ouders aan, wees **bereikbaar** en **aanspreekbaar**.
- Zet in op **verbindende activiteiten**.
- **Betrek de ouders actief** bij de klaspraktijk en het schoolbeleid.
- Heb aandacht voor de **thuisituatie** van jouw kleuters.
- Benut **diversiteit** op een positieve wijze in jouw klas.
- Werk samen met **brugfiguren** en **buurtorganisaties**.

VOOR AFSTEMMING MET PARTNERS!

- Ga op **bezoek** bij andere scholen.
- Werk samen met lokale partners, scholengemeenschap, CLB en pedagogische begeleidingsdienst.
- Vertaal de samenwerking in **concrete doelen** en maak goede afspraken.

TIPS

VOOR VISIE EN BELEID!

- Ontwikkel een **denkkader** om aan kleuterparticipatie te werken.
- Zet de klasdeuren open en wissel **ervaringen** uit.
- Stippel een beleid uit voor omgaan met **kansarmoede**.
- Benut **data** en **wetenschappelijk onderzoek** over kleuterparticipatie.
- Reflecteer over kleuterparticipatie en **stuur** bij waar nodig.

TIPS

TIPS

VOOR EDUCARE!

- Zorg voor een **evenwicht** tussen ontwikkeling en verzorging.
- Zie **zorgmomenten** ook als leermomenten.
- Bekijk het verloop van een dag vanuit de **ogen van jouw kleuters**.
- Werk samen met de kinderverzorg(st)er.
- Stem de **infrastructuur** af op de noden van jouw kleuters.

3. EEN INSPIRATIEGIDS KKP

In de inspiratiegids illustreren we de zes hefboomen uit het theoretisch kader.

We verzamelden hiervoor praktijkvoorbeelden tijdens een onderzoek naar kleuterparticipatie gedurende het schooljaar 2018-2019.

Met voorbeelden uit andere scholen willen we de leraren inspireren en stimuleren om samen met het hele schoolteam te bekijken wat misschien ook in hun kleuterpraktijk kan werken.

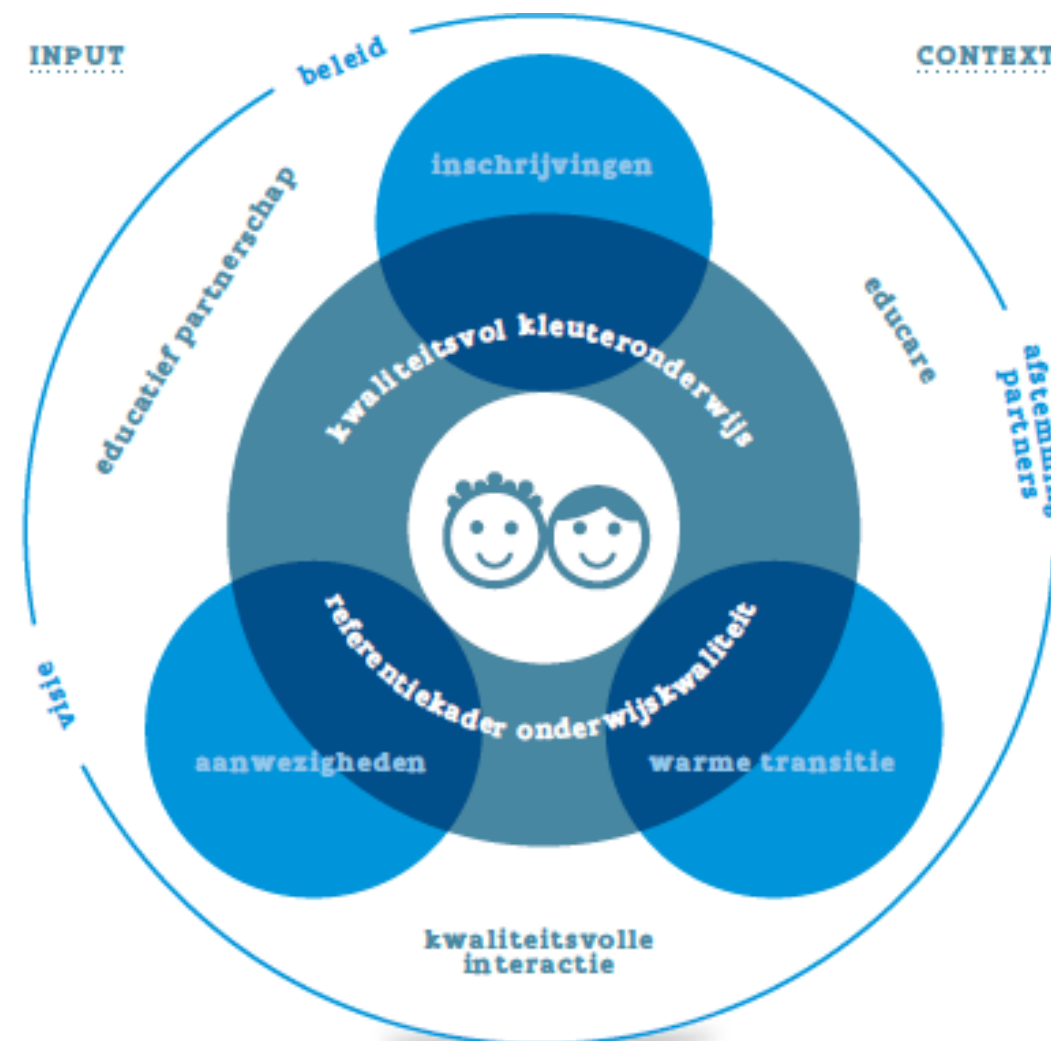

ONTWERP VAN HET THEORETISCH KADER

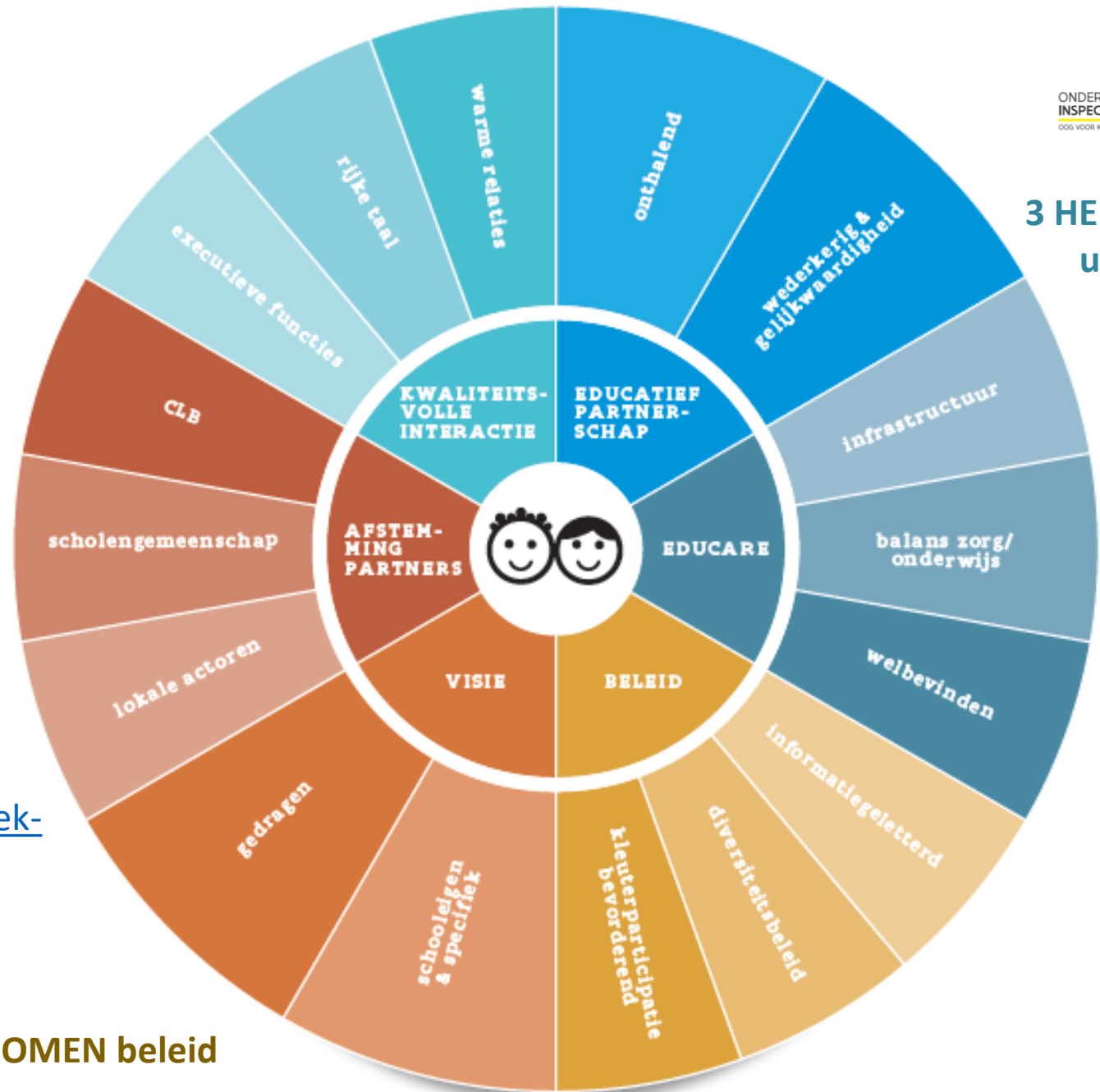
“De veronderstelling van een vroege deelname is dat kinderen beter zullen leren en dat dit hun latere schoolresultaten positief zal beïnvloeden.

De observaties van de eerste schoolervaringen van de jongste kinderen tonen dat leerkansen geen evidentie zijn en dat ze meestal niet gelijk zijn voor elk kind...”

=> Deelname aan kwaliteitsvol kleuteronderwijs

3 HEFBOMEN uitvoering

3 HEFBOMEN beleid

ONTWERP VAN HET THEORETISCH KADER

Gebaseerd op:

- OK en bronnendocument
- Onderzoek kleuterparticipatie O&V
- Pedagogisch raamwerk K&G
- Sleutelindicatoren OESO
- VLOR-adviezen
- Praktijkonderzoek
- Projecten
- ...

Meer info over de conceptcirkel?

<https://www.onderwijsinspectie.be/nl/onderzoek-kleuterparticipatie>

Kwaliteitsvolle interactie met en tussen kleuters

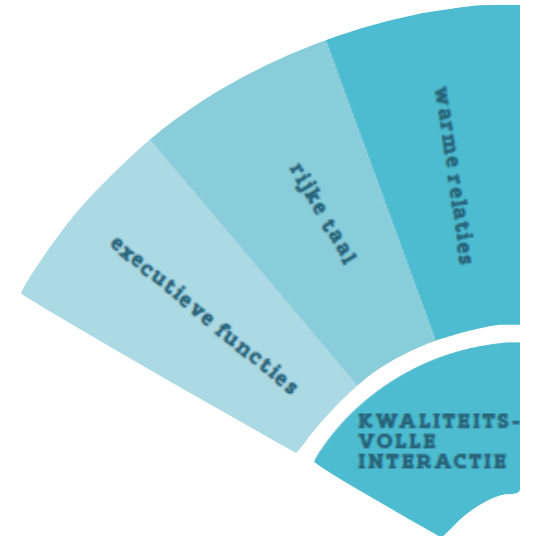

EEN GREEP UIT DE RESULTATEN

HEFBOOM KWALITEITSVOLLE INTERACTIE

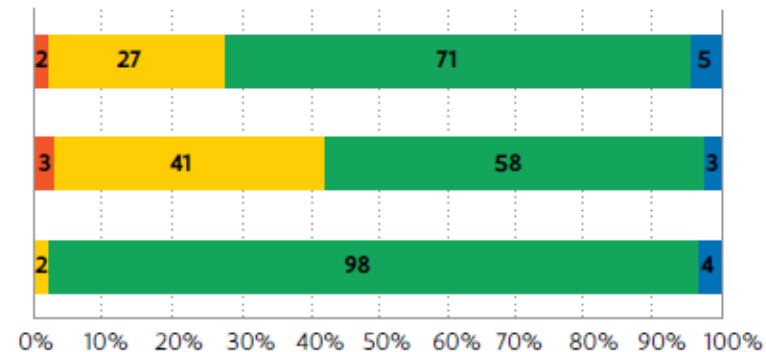
- **Warme grondhouding** kleuteronderwijzers. *Er is wel nog ruimte voor vertaling hiervan naar een meer bewuste omgang met de diversiteit binnen de groep kleuters.*
- **Executieve functies** zijn als concept nog weinig gekend. Wel impliciete aandacht voor aspecten ervan.
- Er is nog een weg te gaan op vlak van het creëren van een krachtige leeromgeving met voldoende aandacht voor het uitlokken van **rijke talige interacties** met alle kleuters.

De leraren bieden activiteiten en strategieën aan die de ontwikkeling, het probleemoplossend denken en de zelfregulatie van de kleuters bevorderen. (KI1)

De leraren hanteren een rijke taal en creëren activiteiten en situaties waarbij ze voor alle kleuters rijke talige interacties uitlokken. (KI2)

De leraren hanteren een laagdrempelige, warme, ontmoetende stijl in hun professionele relaties met kleuters. (KI3)

■ Beneden de verwachting ■ Benadert de verwachting ■ Volgens de verwachting ■ Boven de verwachting

INSPIRELENDE PRAKTIJKVOORBEELDEN

HET IK-BOEKJE

Het IK-boekje helpt ons om de leefwereld en de cultuur van de kleuters beter te leren kennen. Zo weet je wie wie is en hoe familieleden aangesproken worden. De kleuters kijken hier dagelijks in. Ouders en kinderen hebben graag dat we hen kennen. Bovendien helpt het boekje kleuters met nood aan taalondersteuning bij het vertellen.

Het IK-boekje verbindt school en thuis. De kleuters grijpen geregeld naar het boekje om door de foto's te bladeren van hun familie, hun lievelingseten of zaken die typisch zijn voor hun thuisomgeving.

WOORDENWEB

Om de taalvaardigheid van alle kleuters te stimuleren, beginnen en eindigen de kleuteronderwijzers in deze school elk thema met een woorden- en gedachtenspin. Samen met de kleuters tekenen ze wat de kleuters al weten over het thema en wat ze graag willen leren. Ondertussen luisteren de kleuteronderwijzers aandachtig naar de kleuters om hun talige beginsituatie in te schatten. In de loop van de week koppelen ze aan de themawoorden verrijgingsactiviteiten in de hoeken. Zo dagen de kleuteronderwijzers de kleuters uit om die woorden actief te gebruiken. Tijdens het meespelen en het terugblikmoment proberen ze te achterhalen welke woorden de kleuters hebben opgepikt.

INSPIRERENDE PRAKTIJKVOORBEELDEN

PLANNETJESTIJD

'Oei, de ketting ligt van de fiets! Hoe gaan we dat oplossen?'

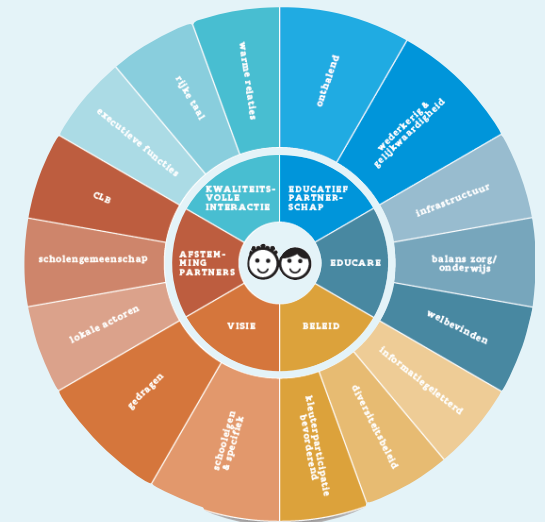
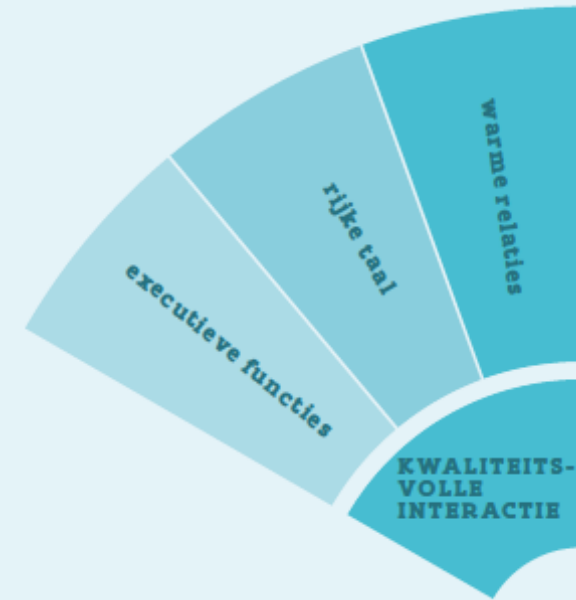
Als een kleuter iets wil doen, helpt de kleuteronderwijzer hem op weg: hoe wil je dat doen, wat heb je daarvoor nodig, ga je dat alleen doen of mogen er kinderen helpen? De kleuteronderwijzer noteert of tekent de antwoorden op een blad met vaste rubrieken. Nadien is er een toonmoment waarbij de kleuters terugblikken op het verloop. Als andere kleuters nadien hetzelfde willen doen, kunnen ze het plannetje gebruiken of licht het éne kind het plannetje toe aan het andere kind. Plannetjes helpen de kleuters om zelfstandig aan de slag te gaan en probleemoplossend te denken, ze geven aanleiding tot reflectie en feedback.

Kwaliteitsvolle interactie met en tussen kleuters

Samengevat: tips voor kwaliteitsvolle interactie!

- Houd rekening met de verschillende ontwikkelingsnoden van de kleuters in jouw klas: plaats de kleuters centraal, niet de activiteit.
- Speel mee met jouw kleuters, toon interesse, start de activiteiten met wat ze jou aanreiken.
- Speel in op de ontwikkeling van jouw kleuters: plaats ze voor uitdagingen, stimuleer hun probleemoplossend denken en zelfsturing.
- Zorg voor een rijk taalaanbod en veel spreekkansen voor alle kleuters, ook tijdens zorg- en routinemomenten. Stel open vragen aan de kleuters. Gebruik hun thuistaal om het leerproces te versterken.
- Durf loslaten, wees flexibel en creatief in jouw klas- en schoolorganisatie.

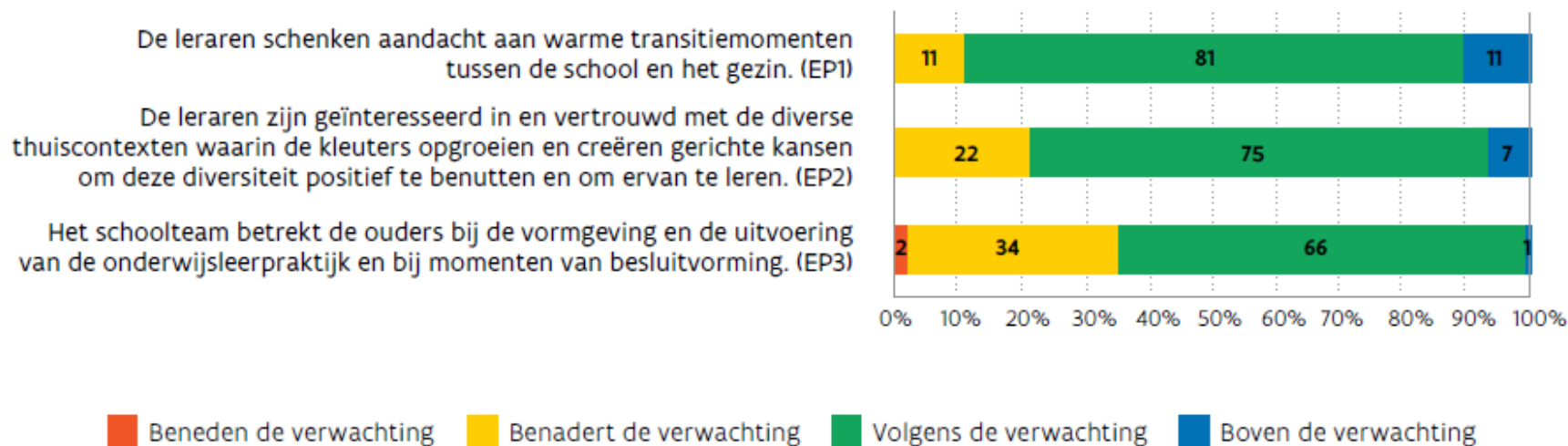
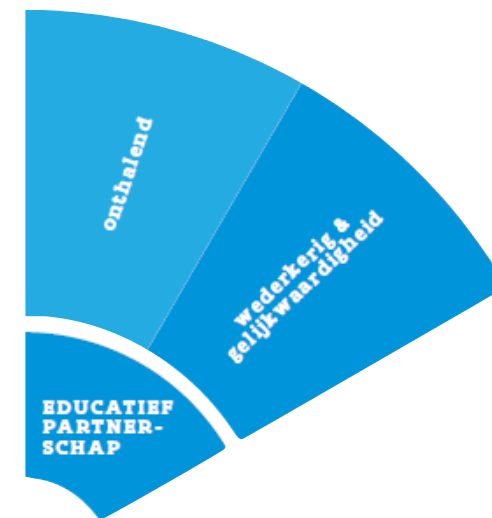
Educatief partnerschap

EEN GREEP UIT DE RESULTATEN

HEFBOOM EDUCATIEF PARTNERSCHAP

- In vele scholen ontbreekt nog een duidelijke visie op educatief partnerschap. **Onthalend beleid**, maar barrières.
- **Wederkerigheid en gelijkwaardigheid** blijven een uitdaging.
- Kleuteronderwijzers nemen een belangrijke opdracht op qua opvoedingsondersteuning.
- **Brugfiguur** = belangrijke schakel in partnerschapsmodel.

INSPIRERENDE PRAKTIJKVOORBEELDEN

De leraar anderstalige nieuwkomers in dezelfde kleuterafdeling staat zelden of nooit alleen voor de klas. Eén van de zorgleraren heeft er een halftijdse lesopdracht, een tweede kleuteronderwijzer geeft muzische opvoeding, een medewerker van het Rode Kruis zorgt voor opvoedingsondersteuning, een Iraakse mama helpt mee op vrijdag... Het klasje zet zijn deuren ook open voor ouders: zij zijn elke ochtend welkom in de klas. De leraar anderstalige nieuwkomers fungeert als brugfiguur en speelt gericht in op de noden en vragen van ouders. Ouders kunnen ook participeren in de klas als ze dit wensen. De leraar nodigt ouders actief uit als ze merkt dat de drempel daarvoor te hoog ligt.

Ouders mogen in de klas blijven tot de vragen die ze hebben, opgelost zijn. Je merkt het als dit het geval is, dan nemen ze afscheid. Het is een win-winsituatie om ouders te laten 'meedraaien' in de klas: ze leren de taal en de klaswerking kennen, ze werken echt mee. Zij helpen jou en jij helpt hen.

INSPIRERENDE PRAKTIJKVOORBEELDEN

AANKLAMPEND VAN BIJ DE START

De school wil ouders betrekken van bij de start in de eerste kleuterklas. Zo is er bij de start van het schooljaar een infoavond per klas met uitleg over de klaswerking, aan de hand van foto's en filmmateriaal. De brugfiguur werkt aanklampend bij ouders die niet op dat eerste infomoment aanwezig zijn en contacteert hen indien nodig met behulp van een tolk. De brugfiguur overloopt met moeilijk bereikbare ouders het dagverloop in de kleuterklas zodat ze hier meer voeling mee krijgen.

DE PRAATKNOP

Een eenvoudig hallo van broertjes of zusjes is ook al wat! We gebruiken de praatknop tijdens het onthaal, net zoals de informatie over wat ze bijvoorbeeld in het weekend hebben gedaan. Zo kunnen we spreken over wat er in de thuisomgeving gebeurt.

De leraren helpen de kleuters om na een schooldag thuis op verhaal te komen. Een heen-en-weerschrift met pictogrammen of een fotoverslag helpt de kleuters om thuis het dagverhaal op te bouwen. Ze kunnen hiervoor ook een 'praatknop' gebruiken. Leraren en ouders kunnen op dit opname-apparaatje (zie foto) een boodschap inspreken die via een druk op de knop later afgespeeld kan worden. Zo komt de thuisomgeving binnen in de klas en omgekeerd, wat kinderen kan stimuleren die moeilijk tot communicatie komen.

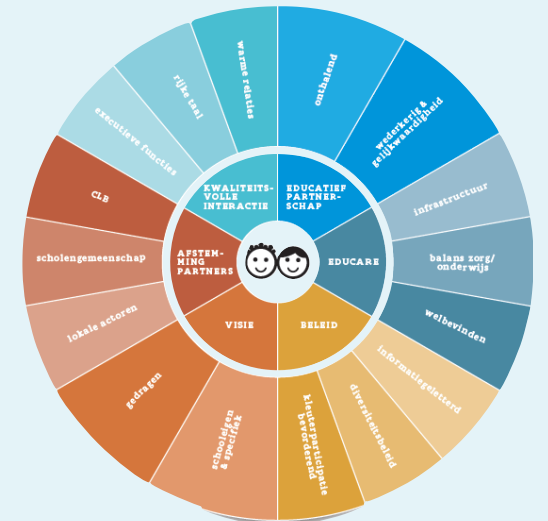
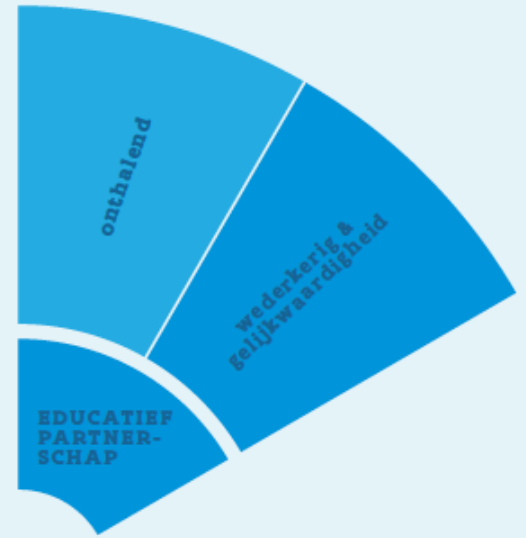

Educatief partnerschap

Samengevat: tips voor educatief partnerschap!

- Spreek de ouders aan, nodig ze uit, wees bereikbaar en aanspreekbaar. Benut de laagdrempelige ontmoetingskansen met ouders tijdens de breng- en onthaalmomenten.
- Zet in op verbindende activiteiten.
- Betrek de ouders actief bij de klaspraktijk en bij beslissingen over het schoolbeleid.
- Heb oog en respect voor de thuissituatie van jouw kleuters.
- Benut diversiteit op een positieve wijze in jouw klas.
- Leer de buurt kennen en werk samen met brugfiguren en buurtorganisaties.

Educare

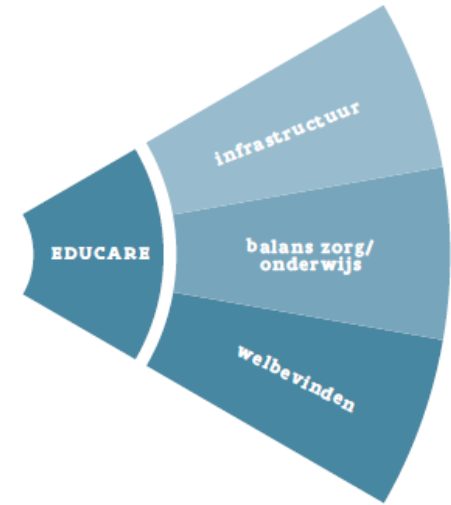

Kwaliteitsvolle kleuterparticipatie

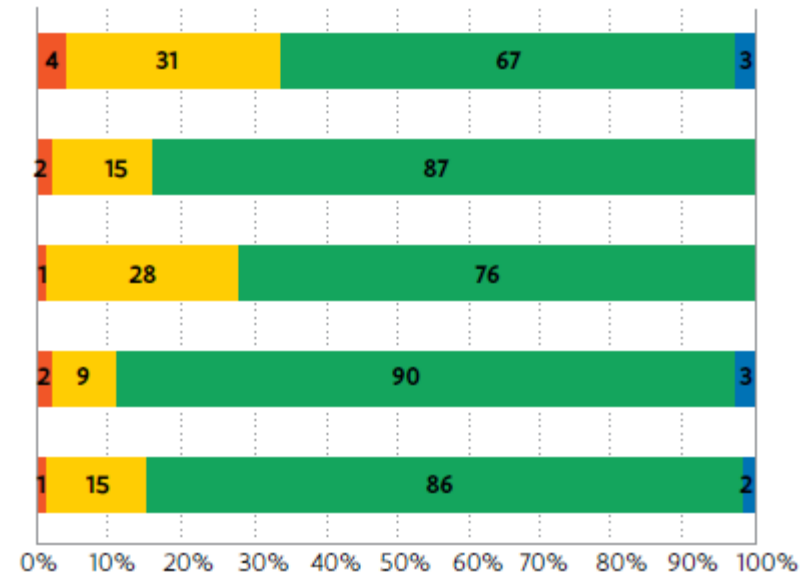
EEN GREEP UIT DE RESULTATEN

HEFBOOM EDUCARE

- Het **concept van educare** is nog geen overheersende mindset in scholen.
- **Kinderverzorgers** -> kentering in het veld
- **Infrastructuur**: denkoefening is nodig

- Het schoolteam stemt de infrastructuur af op de ontwikkelings-, onderwijs- en basisbehoeften van alle kleuters. (EC1)
- De leraren stemmen hun onderwijsleerpraktijk enerzijds af op het leren en ontwikkelen en anderzijds op zorg en verzorgende aandacht in verhouding tot de ontwikkelingsleeftijd van de kleuters. (EC2)
- De leraren benutten momenten van verzorgende activiteiten doelbewust om ontwikkeling te stimuleren bij de kleuters. (EC3)
- De leraren geven de samenwerking met de kindverzorg(st)er vorm vanuit de basisbehoeften van de kleuters. (EC4)
- De school neemt concrete initiatieven om het welbevinden van alle kleuters te screenen en te ontwikkelen. (EC5)

INSPIRERENDE PRAKTIJKVOORBEELDEN

EETMOMENTEN IN KLEINE GROEP

De eetmomenten van alle kleuters vinden plaats in de klas, begeleid door de kleuteronderwijzers. Het schoolteam organiseert de eetmomenten in kleine groep omdat dit de kleuters meer veiligheid en rust biedt.

VRIJWILLIGERS IN DE REFTER

Om het middageten gemoedelijk te laten verlopen, schakelt de school de hulp in van een grote groep vrijwilligers. Zo'n twintigtal oma's, opa's en andere vrijwilligers begeleiden dagelijks een groepje van ongeveer tien kleuters van en naar de refter. Als tafelverantwoordelijke helpen ze de kleuters tijdens het middageten. Zo kunnen de kleuters op eigen tempo en in alle rust tafelen. De externe dienst voor de voor- en naschoolse opvang neemt tijdens de middag de allerkleinsten onder haar hoede. Ze begeleidt de jongste kleuters bij het middageten in de kinderopvang en houdt toezicht tijdens het slaapmoment.

INSPIRERENDE PRAKTIJKVOORBEELDEN

ZINDELIJKHEID THUIS EN OP SCHOOL

Nog voor het eerste instapmoment, bezorgt de school de ouders een boekje met handige tips over zindelijkheidstraining. Als de kleuter er klaar voor is, start de school in samenwerking met de kinderverzorger en de ouders een zindelijkheidsstraject op.

De kleuters krijgen een 'taartdoos' mee naar huis waarin een stickerblad, een zindelijkheidslied, een verhaal en ander materiaal te vinden is. Zo wordt de kleuter zowel thuis als op school aangemoedigd om aan zijn zindelijkheid te werken. Op school start de kinderverzorger voor die kleuters een tijdelijk project op over zindelijkheid en uiteraard krijgen deze kleuters extra aandacht tijdens het toiletbezoek.

COMFORT EN VEILIGHEID

Dat we veel toezichters hebben op de speelplaats zorgt ervoor dat we tijd hebben om op de vragen van de kinderen in te gaan, een gesprekje te voeren.

Als je de school binnenkomt, zie je meteen een kleurrijk geschilderd paadje. Langs deze weg stappen de allerjongsten samen met de ouders naar de klas. Ook de aanwezigheid van vrijwilligers (zoals grootouders) op de speelplaats springt in het oog. Zij zijn een extra aanspreekpunt voor de kleuters en bieden zo extra comfort en veiligheid. En uiteraard stimuleert hun aanwezigheid ook de talige interactie.

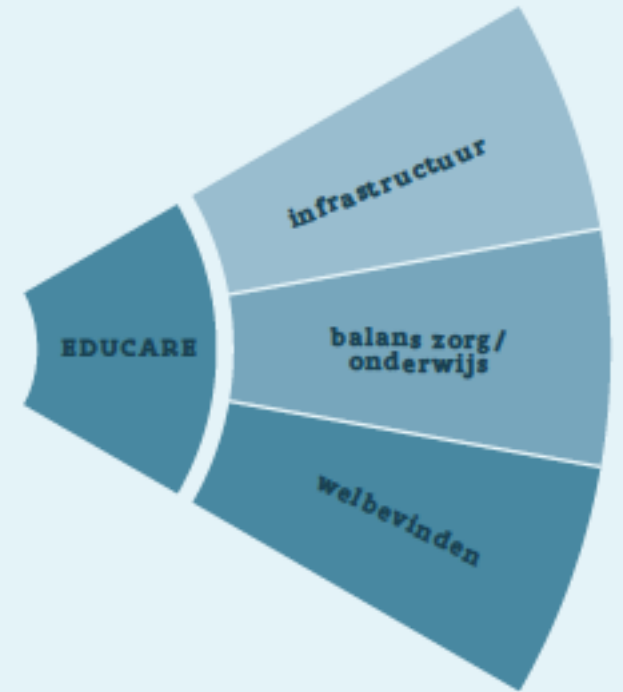
De betrokkenheid van ouders en grootouders is ook zichtbaar in het slaapklasje, waar vrijwilligers zich ontfermen over de jongste kleuters met nood aan een middagdutje. Elke kleuter heeft er zijn eigen (veld)bedje met persoonlijke spulletjes zoals een knuffel of een dekentje.

Educare²

Samengevat: tips voor educare!

- Zorg voor een evenwicht tussen de aandacht voor ontwikkeling en de aandacht voor verzorging.
- Zie zorgmomenten ook als leermomenten. Vermijd dat routine- en zorgmomenten 'wachtijden' worden voor de kleuters.
- Zet een kleuterbril op en bekijk het verloop van een dag vanuit de ogen van jouw kleuters. Vermijd bruske overgangen (bv. tussen voor- en na schoolse opvang en school) en richt middagpauzes en speeltijden zo in dat jouw kleuters zich goed voelen.
- Zorg voor een goede samenwerking met de kinderverzorg(st)er en betrek hem/haar bij de pedagogische aanpak.
- Stem de infrastructuur af op de noden van jouw kleuters.
- Onderzoek regelmatig het welbevinden van jouw kleuters.

Visie, beleid & afstemming met partners

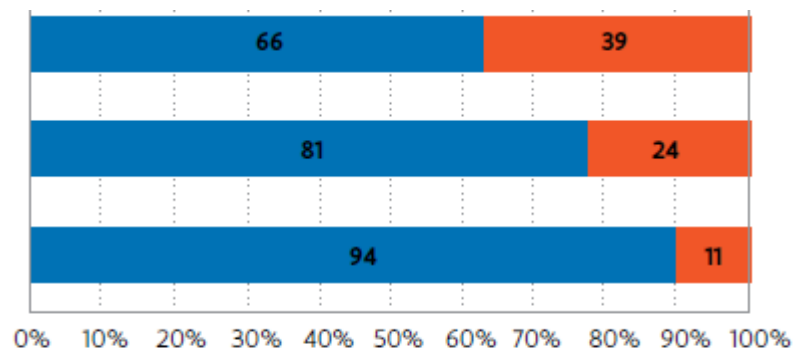

EEN GREEP UIT DE RESULTATEN

HEFBOMEN VISIE en BELEID

- Waaier aan initiatieven -> belang van een **doelbewuste visie**.
- Open overlegcultuur zorgt voor eigenaarschap.

In haar visie neemt de school aspecten op van kwaliteitsvolle kleuterparticipatie. (B1)
De school benut de beschikbare data (op schoolniveau en op individueel niveau) over de inschrijving en participatiegraad van de kleuters om doelgerichte acties te plannen gericht op het bevorderen van de kleuterparticipatie. (B2)
De school neemt initiatieven voor het verhogen van de kleuterparticipatie. (B3)

■ Ja ■ Neen

EEN GREEP UIT DE RESULTATEN

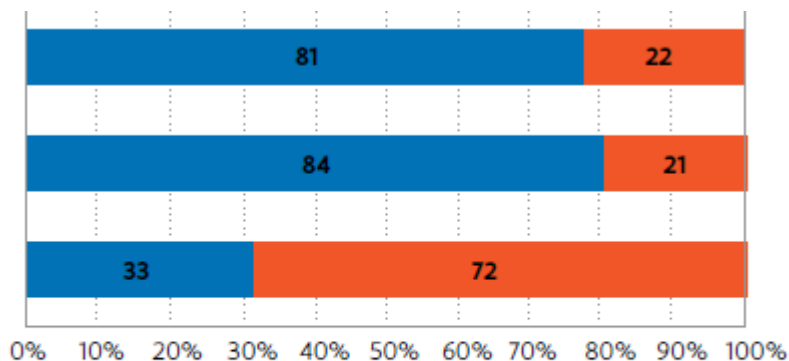
AFSTEMMING MET PARTNERS

- Belang van **partnerschappen vanuit gedeelde verantwoordelijkheid**.
  - Lokale samenwerking is wisselend.
  - Scholengemeenschappen: regie is niet altijd duidelijk
  - CLB's kunnen meer proactieve en sensibiliserende rol opnemen.(Lerende) netwerken ondersteunen het delen van inzichten.

De school stimuleert een samenwerking met externe partners om de eigen kwaliteit van de kleuterparticipatie te versterken. (B4)

De school werkt systematisch, planmatig en transparant samen met het centrum voor leerlingenbegeleiding (CLB) om elke kleuter te ondersteunen van wie de ontwikkeling en het leerproces bedreigd wordt door een beperkte aanwezigheid. (B5)

Op niveau van de scholengemeenschap worden stimulerende initiatieven genomen rond kleuterparticipatie (o.a. onder impuls van het aanspreekpunt kleuterparticipatie). (B6)

■ Ja ■ Neen

Visie en beleid

EEN GEZAMENLIJK DENKKADER ALS HOUVAST

Tijdens pedagogische studiedagen kwamen voorbeelden uit andere scholen aan bod, werden oefeningen gemaakt, filmpjes met gastsprekers bekeken... Kleuteronderwijzers kregen ruim de kans feedback te geven op de voorstellen. Deze aanpak zorgt ervoor dat iedereen mee is in het verhaal en op dezelfde lijn zit. Het traject loopt nog steeds: tijdens elk zorggesprek en na elke vakantie komt het achterliggende denkkader opnieuw aan bod.

Het schoolteam gebruikt een aantal wetenschappelijke kaders omtrent executieve functies en motivatie als houvast om de onderwijspraktijk vorm te geven. Het beleidsteam nam het voortouw bij de introductie van deze wetenschappelijke inzichten bij het kleuterteam en betrok de kleuteronderwijzers gefaseerd bij de concrete toepassing. De school kreeg ondersteuning van een hogeschool bij het veranderingsproces. Volgehouden aandacht voor het achterliggende denkkader blijkt nodig.

Afstemming met partners

LERENDE NETWERKEN

Het directieteam betreft graag verschillende partners bij het schoolleven. Zo schakelt ze verschillende vrijwilligers in en werkt ze samen met **lokale diensten**. De school neemt deel aan een project dat gezinnen met een migratieachtergrond meer wil betrekken bij het onderwijs. In de opgestarte leergemeenschap brainstormen ouders met diverse achtergronden en kleuteronderwijzers driewekelijks samen over wat er kan veranderen in de school.

Concrete initiatieven in functie van kwaliteitsvolle kleuterparticipatie lopen gedurende meerdere jaren en worden ondersteund door de **pedagogische begeleidingsdienst**. Deze initiatieven worden gaandeweg uitgebreid naar de andere kleutergroepen. De school blijft in beweging en onderzoekt hoe ze de genomen initiatieven kan borgen en verbeteren. De school zet ook in op expertisedeling met andere scholen via **lerende netwerken**. De uitwerking van een 'klankkast' die inzet op het fonemisch bewustzijn van de kleuters is daar een concreet voorbeeld van.

Visie en beleid

Samengevat: tips voor visie en beleid!

- Werk samen met het hele schoolteam aan een visie op kleuterparticipatie. Zorg samen voor een denkkader dat houvast biedt om aan kleuterparticipatie te werken.
- Besteed daarbij aandacht aan kwaliteitsvolle interactie, educatief partnerschap en educare.
- Wees alert voor signalen van kansarmoede en stippel hier een beleid voor uit.
- Zet de klasdeuren open en wissel ervaringen uit.
- Benut data (over inschrijvingen en aanwezigheden) en wetenschappelijk onderzoek bij het voeren van jullie beleid.
- Reflecteer over acties inzake kleuterparticipatie en stuur bij waar nodig.

Afstemming met partners

Samengevat: tips voor afstemming met partners!

- Ga op bezoek bij andere scholen en wissel ervaringen uit.
- Maak maximaal gebruik van samenwerkingsverbanden met lokale partners, scholengemeenschap, CLB, pedagogische begeleidingsdienst... en bouw deze verder uit.
- Vertaal de samenwerking met jouw partners in concrete doelen en maak goeie afspraken.
- Onderzoek hoe een samenwerking binnen jouw scholengemeenschap de kleuterparticipatie op jouw school kan versterken.

Onderzoek en inspiratie...

